

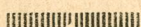
Діє Бог таємно, рідко проявляє людям сутнє, —
Нам лиш вірити належить: мудруй вірять у майбутнє.

(Поет кінчить свою поему словами в 58 повісті).

Закінчилась їхня повість, як той сон в нічній оселі,
Вже пішли вони зо світу, час хисткий, як в русі релі,
Хто вважає світ тривалим? Він — лиш митті невеселі,
Це пишу я, муж незнаний, на імення Руставелі.

1937.

Переклав Микола Бажан.

Д-р Василь Пачовський

ГРУЗІЯ ТА ЇЇ ЕПОПЕЯ

(З нагоди 750. роковин Шоти Руставелі).

Грузини, сусідній народ України, обходили на схилку 1937. р. воднораз із нашим 750-літтям „Слова о полку Ігоревім“ — своє свято 750. роковин появи національної епопеї пера *Шоти Руставелі* під заголовком: Вепхїс Ткаопсані, себто: Витязь у тигровій шкурі. В СССР появилися драматичні перерібки і балети в українських і московських театрах та надруковано переклади ріжними мовами. Цього року появилася прекрасний український переклад грузинської поеми в цілості, пера відомого молодого мистця слова, Миколи Бажана. Вийнятки з нього подаємо поруч цієї статті.

Грузія — старовинна Кольхіда, знана з казки про Язона і золоте руно, соняшна країна потойбіч Кавказу, над Ріоном і Курюю. Грузини починають свою історію з III. ст. до Хр. від царя Фарнабаза. Вони прийняли християнство в IV. ст. за володаря Миряма. Їх Церква підлягала антиохійському патріярхові, й уже на соборі в Нікеї мала своїх представників. В часі боротьби Сасанідів із Візантією станули по боці Греції як християни. В їх краю перехрещувалися два світи: Греція і Персія. Аж після перемоги греків дійшла Грузія до розцвіту в X—XIII. ст., отже за часів нашої київської держави. Тоді то Давид II. Відновитель, сучасник Володимира Мономаха, поширив своє царство від Чорного до Каспійського моря, зайняв Тифліс і оснував Академію, рід вищої школи в Грузії. Та до верхка світлості дійшла Грузія за доньки Юрія III. цариці Тамари Великої (1184—1212), сучасниці нашого Романа Великого. Вона ще більш поширила границі держави, в союзі з чоловіком, сусіднім царем, але теж дбала і про розвій мистецтва та літератури свого краю. На недоступнім гірським узбіччі збудувала чудову палату з 300 кімнатами, прикрасила столицю і згуртувала коло престолу поетів та вчених, а з них найбільшим генієм слова був Шота Руставелі.

Та вже за її доньки Росудані напали татари на край. На бойовищі згинув син цариці Юрій IV. 1221 р., а татари зайняли і зруйнували увесь край та приневолити грузинів ходити походами з собою аж на Єрусалим. Грузію, зруйновану вогнем і мечем за Тамерляна, розбили вони на п'ять князівств. Аж у XVIII. ст. злучив два князівства в одно Іриклій II, що як лицар сам перший кидався в боях на ворога, та проте розгромили його перси і приневолити скласти союз із Росією за Катерини II. Його син Юрій XIII. був останнім володарем Грузії, бо Москва обманула Грузію, як і Україну, знесла престіл і прилучила її до Росії як провінцію 1801. р.

Під рукою царської Росії заборонили грузинам писати і видавати книжки рідною мовою, як українцям. Аж революція принесла і Грузії волю, що з федерації дійшла до самостійности. Та змосковщений земляк Джугашвілі, що тепер станув на чолі СССР під іменням Сталіна, прибав рідний край і нарід червоним копитом Москви та загнав у комуністичне пекло.

Грузинська мова, звана ними картвельською — мало звязана з відомими мовними родинами. Вона дуже старовинна, бо вже коло Різдва Христового говорило нею населення Грузії. Письменство народжується в IV. ст. з уведенням християнства. За часів нашої київської держави від X—XIII. вв. припадає золотий вік літератури. Однак після татарського нападу вона занепадає в XIV—XVI. вв., а знову відроджується в XVII—XVIII. вв. Грузини уживають у письменстві двох альфаветів: церковного (хуцури) і громадянського (мхезрулі), але оба походять з одного джерела.

Спершу література мала характер релігійний. Хоч біблію перевело з грецької мови 70 мужів вже в V. стол., то проте справжнє релігійне письменство розвинулось в VII—XIV. ст. (богословські, історичні, поетичні та прозові твори, оригінальні і переклади). Осідками літератури стали монастирі в Царгороді, на Афоні, в Сирії та на Синаї.

За золотої епохи творять ряд класичних творів поети: Мосе-Хонелі, Саргіс Тмогелі, Шовтелі, Чухрухадзе (поезія і проза) і найбільший Шота Руставелі, що склав для Тамари поему: Витязь у тигровій шкурі. В X—XII. ст. були при церквах і монастирях в Грузії, в Афоні і Царгороді церковні і вищі школи, але в 1/2 XIII—XVI. вв. вони занепали. Аж у XVII. ст. переклад Фірдовзія Шахнаме і словар С. Орбеліяні на 25.000 слів знову починають літературне відродження. В Тифлісі споруджено першу друкарню 1709. р. В 70. рр. виступає визначний поет Давид Гурамішвілі. З новітніх поетів уславився романтик І. М. Бараташвілі, сучасник молодого Шевченка, хоч песиміст, але далекий від одчаю в творі: „Мислі над берегом Кури“.

Шота Руставелі, творець грузинської епопеї з XII. ст., що її 750-ліття святкували грузини в 1937. р. по обох боках греблі, в краю і на еміграції, це напів легендарна постать. Уродився він у селі Руставі. Там скінчив церковну школу і перейшов до академії в Ікалто, заснованої царем Давидом, де уформив свій неоплатонський світогляд під рукою вчителя філософа Арехнія Ікал-

тослі, вихованого на творах Плятона та Арістотеля. Опісля виїхав до Греції і докінчив там свої студії в атонських та олімпійських монастирях. Як вернувся до Грузії, вступив на службу на двір цариці Тамари, яка зробила його бібліотекарем-скарбником. Красуня цариця дала привід поетові до безсмертного твору „Витязь у тигровій шкурі“, що зложений в 58 піснях. Коли поет приніс їй свою поему, вона дарувала йому золоте перо, що мав його носити на шапці. З тим пером перейшов він на портретах в пам'ять земляків. Та поет закохався в царицю і не зміг заховати своїх почувань. Через те вона загнувалася, а він мусів утікати з краю до Єрусалиму, де жив як монах в монастирі св. Духа до смерті.

Лицарський епос „Витязь у тигровій шкурі“ оповідає про скорботного і запального лицаря в тигровій шкурі Тарієля та двох його побратимів: вдумливого Автанділа і завзятого Фрідона. Кожний з них має свою царівну і всі разом перемагають перепону та осягають своє щастя. Тарієль і його любка Нестам займають престіл Індії, а Автанділ і Тінатін володіють в Арабії. Тему своєї поеми взяв поет з перської легенди, але змалював нею життя рідної Грузії XII ст. Осягнув тривкість твору тим, що малював тільки вічні почування та вічно повторні події людського життя. Основна його ідея — вірність у дружбі і любові побратимів та їх царівен. Вірними являються і піддані, як Шермадін, васаль Автанділа, управитель держави в його неприязності, та Асмата, дама двору царівни Нестан. Обі царівни Нестан і Тінатін зберігають теж вірність своїм вибранцям, хоч любов Тінатін — спокійна і ясна, а любов Нестан і Тарієля напружена і динамічна, повна грізности й тривоги. Нестан в любові і гніві подібна до пантери; тому Тарієль носить на собі тигрову шкуру, що нагадує йому кохану.

Основа поеми — велика істина, що людина знаходить щастя тільки в постійній боротьбі, зберігаючи вірність і сталість. Тимто ціла поема пересякнута великою життєрадістю, а поет Руставелі став передвісником гуманістичного руху, що охопив опісля Європу. Поет славить лицарскість, шляхетність, проповідує волю індивідуальности, рівність жінки з чоловіком, вірну службу монархові — через те порівнюють його земляки з Дантом. Ті ідеї зробили з поеми Руставелі свого роду національну, виховну книгу для народу.

Однак поет надає поемі п'ятно свого часу. Він визнає феодалну державу і як її основу ставить кріпацьку працю, хоч в душі заявляється за свободою рабів.

В низці образів змальовує поет ті сили, що діяли в тодішньому суспільстві. Найбільше уваги й любові посвячує двом представникам Тарієлеві та Автанділові і їх двом судженим. Але поруч з ними часто кількома рисами змальовує царів Рустевана й Фарсадана, та постаті лукавих і віроломних цареводців, як Чашнагір, або торговельних міщан, як купця Уема і його дружини Фатьми, та підданців своїх героїв. Перед нами пересувається ціла галерея типів грузинського світу з XII ст. Тими картинками поет не тільки оспівує кохання, але показує теж свою любов до людей. Його поема висвітлює всі користи, що їх осягнула Грузія, поєднавши дві куль-

